

Stipan Trogrlić

ODNOSI IZMEĐU POREČKOG I PULSKOG BISKUPA MONS. RAFFAELA RADOSSIJA I NJEGOVA SVEĆENIKA MIROSLAVA BULEŠIĆA (1943. – 1946.)

dr. sc. Stipan Trogrlić

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb – Područni centar Pula

UDK: 94+27[322/323][262.12R. RADOSSI]:[262.1M. BULEŠIĆ] [.009.1/.3][37:254.4]
[355.6][“1943/1947”(497.5Istra)

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 19. lipnja 2020.

U radu se nastoji osvijetliti odnos između porečko-pulskog biskupa mons. Raffaela Radossija i njegova mladog svećenika Miroslava Bulešića, proglašenog 2013. blaženikom Katoličke Crkve. Mons. Radossi je 1958., kao nadbiskup Spoleta, deset godina nakon što je napustio Istru, na pitanje postulatora u kauzi Miroslava Bulešića kakav je bio odnos svećenika Bulešića prema njemu kao biskupu, odgovorio da Bulešić nije imao onakvo poštovanje kakvo se očekuje od svećenika prema svom biskupu. Ovaj kratki Radossijev odgovor zahtijeva jednu širu elaboraciju i povijesnu kontekstualizaciju tog odnosa. Sve kako bi se malo nijansiranije sagledalo to pitanje, s nakanom da se Radossijeva ocjena prihvati ili odbaci. U radu je, uz relevantne historiografske radove, korišteno i gradivo iz Arhiva postulature bl. Miroslava Bulešića u Puli.

Ključne riječi: Raffaele Radossi, Miroslav Bulešić, Istra, Porečka i Pulska biskupija.

* * *

Uvod

Fabijan Veraja, autor *Positio super martyrio*, na temelju koje se Komisija za kauze svetih izjasnila o Bulešićevu mučeništvu, pišući o odnosu Miroslava Bulešića i biskupa Radfossija upozorava: „Da se mogu razumjeti i ispravno ocijeniti odnosi između biskupa Radossija i njegova svećenika Miroslava Bulešića, potrebno je imati u vidu različitost njihovih iskustava i osobnih težnji.“¹ Na izneseno upozorenje Veraju je najvjerojatnije potaknuo Radossijev odgovor na pitanje Marija Pavata, postulatora u kauzi Miroslava Bulešića, o njegovu

1 Fabijan VERAJA, *Miroslav Bulešić. Svećenik i mučenik – znakovit lik moderne povijesti Istre*, Porečka i Pulska biskupija i dr., Poreč, 2013., 233.

odnosu sa svećenikom Bulešićem u vrijeme dok je bio ordinarij Porečke i Pulske biskupije. U tom je odgovoru 1958., tada kao nadbiskup Spoleta, Radossi napisao: „1. da sam već bio izvan biskupije kad je umro; 2. da u odnosima koje sam prethodno imao s njime nije bilo onog poštovanja kakvo svećenik treba imati prema svom biskupu.“² Radossijeva izjava, kratka i jasna, bez povijesnih nijansi, u slučaju da je točna, sigurno bi bio argument u „napadu“ (*advocatus diaboli*) na Bulešićevu beatifikaciju. Povjesničar je zato dužan pružiti odgovore na pitanje kakav je zaista bio odnos svećenika Miroslava Bulešića prema njegovu ordinariju. Neslaganje ne znači nepoštovanje. Naprotiv. Zato ćemo na sljedećih nekoliko stranica pokušati odgovoriti na ovo pitanje, slijedeći ono što se o tome može iščitati iz povijesnih dokumenata.

Mario Raffaele Radossi, franjevac konventualac Padovanske provincije sv. Antuna, na čelu Porečke i Pulske biskupije, kao njezin rezidencijalni biskup, nalazio se od siječnja 1943. do rujna 1947., kada je napustio biskupiju i otišao u Italiju. Na krštenju je dobio ime Mario, a poslije polaganja svećanih zavjeta 1907. uzeo je redovničko ime Raffaele.³ Rođen je na otoku Cresu u hrvatskoj obitelji Radoslović, majka mu nije poznavala talijanski jezik pa se u kući pričalo samo hrvatski. Tijekom studija teologije i filozofije u Camposampieru (Padova) priklanja se talijanskom nacionalno-etničkom i kulturnom krugu, postaje Talijan. Kao i manje-više svi talijanizirani Hrvati i Radossi je intenzivnije od prosječnog Talijana doživljavao svoj talijanski identitet. A to je nerijetko značilo i prijezir i obescjenjivanje nacije iz koje je potekao. Biskupijom je upravljao u teškim ratnim i poratnim vremenima. Kolikogod se nastojao držati podalje od politike, ipak, kad se politika počela baviti njime, tj. nekim crkveno-vjerskim pitanjima, te kad se rješavalo pitanje hoće li Porečka i Pulska biskupija ostati pod Italijom ili doći u sastav jugoslavenske države, biskup Radossi morao je zauzeti stav o tim pitanjima. Iz nacionalnih razloga nije mogao prihvatiti „odlazak“ Istre iz Italije, a budući da su vlast u Jugoslaviji preuzeli komunisti, protivnici vjere i Crkve, iz ideoloških razloga tome se suprotstavio te mu je nerazumljivo da su se njegovi „slavenski“ svećenici priklonili komunističkoj Jugoslaviji tražeći priključenje Istre „matici Hrvatskoj u Jugoslaviji“.⁴

Drukčije je bilo iskustvo don Miroslava Bulešića. Rođen je u selu Čabrunići (župa Svetvinčenat) godine 1920. Osnovnu školu, na talijanskom jeziku, poha-

2 Isto, 271.

3 Antonietta CORSI, *Ricordi del vescovo mons. Raffaele Radossi. Con i ricordi di mons. Bommarco, di mons. Radole ed altri*, Unione degli Istriani, Trieste, s. a., 9.

4 Ivan GRAH, *Istarska Crkva u ratnom vihoru (1943. – 1945.)*, 2. izd., IKD „Juraj Dobrila“, Pazin, 1998., 118; Stipan TROGRLIĆ, *Odnosi Katoličke Crkve u Istri i državne vlasti 1945. – 1954.*, „Josip Turčinović“ d.o.o., Pazin, 2008., 115-125.

đao je u susjednim Juršićima. Na preporuku juršićkog kapelana Ivana Pavića porečki i pulski biskup Trifun Pederzolli upućuje ga u dječjačko sjemenište u Kopar, gdje završava gimnaziju i licej. Teologiju i filozofiju studirao je u Rimu na Papinskom sveučilištu Gregoriana. Za svećenika Porečke i Pulske biskupije zaredio ga je Pederzollijev nasljednik Raffaele Radossi 11. travnja 1943. godine. Odgojen je u seljačkoj, hrvatskoj i katoličkoj sredini, u vrijeme završne faze nacionalne integracije istarskih Hrvata u kojoj se već dogodio njihov prijelaz iz usmene, apolitične u pisanu, političku kulturu. Među talijanskom liberalnom inteligencijom, kao talijanskom kulturno-političkom elitom u Istri, prevladavalo je uvjerenje da će kod istarskih i Hrvata i Slovenca paralelno s tim prijelazom teći i proces njihove mirne talijanizacije. Međutim kad se to ipak nije dogodilo, a za što su za glavne krivce, ne bez razloga, proglašeni svećenici i kad su se počeli politički organizirati istarski Hrvati, sukob dvaju nacionalnih pokreta u Istri, hrvatskog i talijanskog, bio je neizbježan.⁵ Odgojen u ozračju s naglašeno prisutnom memorijom na „našeg biskupa Dobrilu“, koji govori „po naški“, i „hajdučkog popa“ Josipa Velikanju, koji se srodio sa svojim siromašnim roverskim župljanima, a imajući i osobno iskustvom prijezira prema „Slavima“ i unutar crkvenih struktura, Bulešić nije mogao zatomiti svoj nacionalni identitet, posebno kad su se rješavala krupna pitanja istarske budućnosti u poslijeratnom vremenu.

To bi ukratko bila pozadina razilaženja između biskupa Radossija i njegova mladog, revnog svećenika, poslušnog svome biskupu, ali i kritičnog prema njemu osobno, a posebno prema nekim potezima vodstva biskupije u vrijeme talijanske vlasti 1918. – 1943. godine.

„Razgovori (ne)ugodni“ o nekim pastoralnim pitanjima

Sve do druge polovice 1945. u prepisci između biskupa mons. Radossija i don Bulešića prevladava usko crkvena, pastoralna, problematika, nema nekih krupnijih razilaženja, tonovi su smireni, neslaganja se tek naziru, izbjegavaju se polemike. Iz ovog vremena također nema sačuvanih pisama M. Bulešića njegovu biskupu, osim onih vezanih uz njegovo ređenje.⁶ Tek Radossijevi odgovori na don Mirina pisma otkrivaju nam što je don Miru mučilo u vremenu 1943. – 1945. godine. Primjerice, iz Radossijeva pisma od 19. siječnja 1944. doznajemo da se Bulešić tužio na činjenicu što mora upravljati trima župama,

5 Miroslav BERTOŠA, *Etos i etnos zavičaja*, Čakavski sabor i dr., Pula – Rijeka, 1985., passim.

6 Arhiv Postulature slugе Božjeg Miroslava Bulešića u Puli (dalje: AP), Kauza za beatifikaciju S. B. Miroslava Bulešića (dalje: Kauza), sv. 1, Osobni dokumenti sl. B. Mire Bulešića, 1-62; *Isto*, Pisma biskupa Radossija i dr. (1942. – 1947.), 63-93; *Isto*, sv. 2, Dopisivanje sl. B. Miroslava Bulešića 1941. – 1947., 71-213.

uz Badernu to su bile Sveti Ivan od Šterne i Muntrilj. Biskup mu odgovara kako potpuno razumije njegovu situaciju i potiče ga da ublaži svoj žar, zbog kojeg se previše troši. Skreće mu pozornost na to da mora voditi računa o nedostatku deset svećenika u biskupiji. Neki su napustili župe bez dozvole biskupa zato što su bili ometani u svojoj službi. Nazivajući ga „mio amico“ (moj prijatelju), preporuča mu da čini što može te neka pazi da se ne razboli.⁷

Obavijestivši don Miru da je primio njegovo pismo, biskup Radossi ga upozorava na to da bude oprezan kod davanja preporuka („raccomandazioni“). Iz nastavka pisma može se iščitati da se radilo o preporukama za pristup nekim sakramentima, najvjerojatnije sakramentima ženidbe, pričesti, krizme. Savjetuje mu da slobodno može reći ono što zna o osobama. Procjenjujući situaciju i nemogućnost redovne procedure, i on kao biskup nije priložio uobičajeni administrativni dio – list predstavljanja i molbu za žurni ispit.⁸ Na Bulešićeve primjedbe na neke događaje iz prošlosti, realno se može pretpostaviti da se radilo o ocjeni rada njegova prethodnika Filippija,⁹ mons. Radossi odgovorio je da bi u svezi s iznesenim trebalo poštivati načelo „audiatur et altera pars“ (neka se čuje i druga strana). I najpouzdaniji izvjestitelji mogu pogriješiti, makar nosili svećenički talar. Zato su „međusobne optužbe o prošlosti i na račun drugih uvijek beskorisne i štetne, nedostatak su ljubavi i poniznosti.“ A sama gorljivost ne mora uvijek imati „pravu oznaku.“¹⁰ Biskupa su zanimali i razlozi čestih Bulešićevih odlazaka u Poreč, kamo je odlazio da bi intervenirao za svoje župljane.¹¹

Iz pisma upućenog Ivanu Paviću potkraj svibnja 1944. godine doznajemo da je Bulešić „pred nekoliko vremena“ uputio pismo biskupu Radossiju naslovljeno „Razmatranje moje u Baderni“ u kojemu iznosi zamjerke ne toliko osobno na račun biskupa koliko na račun biskupije u prošlosti. Neke od ovih zamjerki Bulešić će kasnije ponoviti. Ukratko, biskupija je činila nepravdu kad je na hrvatske župe slala talijanske svećenike, a uskraćivala je rad hrvatskim svećenicima, proglašavajući ih „politikantima“, progonila ih je kad su se oni zauzimali za prirodna prava svojih vjernika. Pitao je biskupa jesu li za vjeru učinili više hrvatski „politikanti“ Ivan Pavić, Toma Banko, Kazimir Paić ili

7 AP, Kauza, sv. 1, Pisma biskupa mons. Radossija i dr. (1942. – 1947.), Pismo biskupa Radossija, Poreč, 19. siječnja 1944., 67.

8 AP, Kauza, sv. 1, Pisma biskupa mons. Radossija i dr. (1942. – 1947.), Pismo biskupa Radossija, Poreč, 3. ožujka 1944., 68.

9 AP, Kauza, sv. 6, Dnevnik u župi Baderna, 1945., 4.

10 AP, Kauza, sv. 1, Pisma biskupa mons. Radossija i dr. (1942. – 1947.), Pismo biskupa Radossija, Poreč, 4. ožujka 1944., 69.

11 AP, Kauza, sv. 1, Pisma biskupa mons. Radossija i dr. (1942. – 1947.), Pismo biskupa Radossija, Poreč, 20. srpnja 1944., 70.

„nepolitikanti“ Filippi, donedavni župnik u Baderni, i dva s prezimenom Rocco, onaj vodnjanski i onaj rovinjski.¹² O tome tko je kriv da ljudi napuštaju vjeru, nastavlja Bulešić, mnogo bi trebali razmisliti i ispitati savjest biskupi i monsinjori. Žaloso je da se u Poreču nikad nije čula propovijed na hrvatskom, a onda se čudimo pokvarenosti omladine u Poreču i okolici. Mnogi se priklanjaju komunistima zaneseni njihovom propagandom kako su oni Hrvatima donijeli pravicu, kad to nisu uspjeli svećenici. Nije zaboravio spomenuti i sve one nepravde koje su slavenski sjemeništarci doživljavali u sjemeništu u Kopru.¹³

Biskup mu je odgovorio da je Bulešiću lako suditi, a „kritizirati povijest“ smatra izgubljenim vremenom. Vjerojatno je Radossi mislio da je Bulešić u lakšoj poziciji jer njegovi su stavovi samo njegovi dok on, kao biskup, mora voditi računa o čitavoj biskupiji. A što se tiče odnosa prema prošlosti, sam je Bulešić smatrao da ona mora učiteljica za sadašnje i buduće vrijeme. S druge strane biskup Radossi, priznaje Bulešić, čini mnogo za spašavanje ljudi iz zatvora ili slanja u logore, bez obzira na nacionalnost. Na Bulešićevo traženje obećao je u Badernu poslati kao pomoćnika (kapelana) Giuseppa Radolea.¹⁴ Bulešić to ne smatra dobrim rješenjem jer Radole ne zna hrvatski jezik. Zato bi bilo bolje da Radole ostane u Poreču i kao glazbenik poučava sjemeništarce. Osim toga kao umjetnik nije baš pogodan za pastoral, koji traži konkretnost i praktičnost. Nadalje Bulešić smatra da biskup ne uvažava njegove prijedloge oko rasporeda svećenika u nekim župama, „samo mi se smije kad ja to govorim“. Svoju sliku rasporeda iznosi Paviću, da je on predstavi biskupu.¹⁵

Bulešiću je jako bilo stalo da u većim mjestima biskupije (Poreč, Pula, Rovinj) budu osigurane propovijedi na hrvatskom jeziku. Kako bi se to realiziralo, u Pulu bi se moglo poslati Ratimira Beletića, za Rovinj bi rješenje bio rektor salezijanskog oratorija u Rovinju Fortunato Ruzzon, rodom iz Kaštelira, koji poznaje hrvatski jezik, dok bi u Poreč trebalo poslati Josipa Cukarića, koji se uskoro trebao ređiti. Slobodan je iznijeti i druge prijedloge upravo zato što vidi

12 Radilo se o svećenicima, etničkim Hrvatima, jasne hrvatske nacionalne orijentacije, zbog koje su bili na udaru fašističke vlasti. Usp. Ivan GRAH, *Udarit ću pastira: sudbina nekih crkvenih djelatnika od 1940. do 1990 na području današnje Porečke i Pulske biskupije*, „Josip Turčinović“ d.o.o., Pazin, 2009., 17, 29, 31; Francesco Rocco, rođen u Rovinju, gdje je dugo godina bio župnik i član Zbornog kaptola. U Porečkoj i Pulskoj biskupiji obnašao je razne ugledne dužnosti. Nosilac je odlikovanja viteza talijanske krune. *Status personalis et localis unitarum dioeceseon Parentinae et Polensis*, Typis Gaietani Coana et Filiorum, Parentii, 1930., 19; O vodnjanskom Roccu nemamo informacije.

13 AP, Kauza, sv. 2, Dopisivanje S. B. Miroslava Bulešića 1941. – 1947., Pismo Ivanu Paviću, Baderna, 27. svibnja 1944., 151-153.

14 Giuseppe Radole (Barban, 6. veljače 1921. – Trst, 4. prosinca 2007.). Nakon završetka studija teologije i svećeničkog ređenja posvetio se glazbi. Bio orguljaš, muzikolog i kompozitor.

15 AP, Kauza, sv. 2, Dopisivanje S. B. Miroslava Bulešića g. 1941.-1947., Pismo Ivanu Paviću, Baderna, 27. svibnja 1944., 151- 153.

„koliko je napušten naš siromašni svijet (misli na istarske Hrvate, op. a.) i upravo se zbog toga dao zavesti od lažnih teorija i sad je daleko od Crkve.“ Svećenici bi trebali povećati („umnogostručiti“) svoje napore kako bi taj siromašni, napušteni i zavedeni svijet spoznao pravu istinu.¹⁶

Zbog nesigurnosti u Poreču dvojici je sjemeništara (Mirko Milovan i Michele Stocco) biskup odredio da borave u Baderni zajedno s Bulešićem.¹⁷ Negdje početkom prosinca 1944. don Miro je zatražio premještaj. Radossi smatra da ne bi bilo korisno sada ga premještati iz župe u kojoj je uspješno započeo svoj pastoralni rad, tim više što su u tijeku pripreme za božićne blagdane. On pak kao biskup na prvo mjesto mora staviti dobro duša. Kad ne bi bilo navedenih razloga, već bi mu ranije omogućio povratak u Rim i nastavak studija. Preporučuje mu da ima povjerenje u svog biskupa, a sve će doći u svoje vrijeme.¹⁸

Sporovi oko Zbora svećenika sv. Pavla za Istru

Na sastanku istarskoga svećenstva, održanom 31. srpnja 1945. u franjevačkom samostanu u Pazinu, osnovan je Zbor svećenika sv. Pavla za Istru, staleška organizacija istarskoga slavenskog svećenstva. Za predsjednika zbora izabran je Toma Banko, za potpredsjednika Leopold Jurca, a za tajnika Miroslav Bulešić.

Prema statutu zbor je kao staleška organizacija slavenskog svećenstva u Istri imao trostruki cilj: „a) širiti među slavenskim svećenicima u Istri duh bratske ljubavi i sloge te pružiti im pomoć za napredak u duhovnom životu i naobrazbi, b) štiti i promicati, pod vodstvom istarskih biskupa, moralnu i materijalnu korist istarskih svećenika, c) brinuti se za kršćanski uzgoj i naobrazbu hrvatskih istarskih đaka i naročito potpomagati sjemeništare.“¹⁹

Jedna od značajnijih diplomatsko-političkih akcija zbora bila je predaja Spomenice Savezničkoj komisiji 19. ožujka 1946. u zgradi pazinskog sjemeništa, koju su istarski svećenici sastavili ranije u očekivanju dolaska komisije,

16 AP, Kauza, sv. 2, Dopisivanje s. B. Miroslava Bulešića 1941. – 1947., Pismo biskupu Radossiju (bez datuma). Iz konteksta se vidi da je pisano prije 8. prosinca 1944., kada je zaređen Josip Cukarić, 156-157.

17 AP, sv. 1, Pisma biskupa mons. Radossija i dr., Pismo biskupa Radossija, Poreč, 6. listopada 1944., 71.

18 AP, Kauza, sv. 1, Pisma biskupa mons. Radossija i dr. (1942. – 1947.), Pismo biskupa Radossija, Poreč, 6. prosinca 1944., 73.

19 Arhiv Porečke i Pulske biskupije (dalje: APPB), Osobni fond Bože Milanovića (dalje: OF BM). U 25. članku Pravila stajalo je da član društva može biti samo istarski katolički svećenik slavenske narodnosti. Ocjena da je primarna zadaća zbora bila „rad na pripojenju matici zemlji, čime se uključio u rješavanje nacionalnog pitanja u Europi nakon II. svjetskog rata“ (*Istarska enciklopedija*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2005., str. 910.) ne odgovara onome što je sam zbor smatrao svojim primarnim zadaćama. To pak ne znači da se djelatnost zbora iscrpljivala u navedenim trima točkama. Sigurno je jedna od zadaća bila suradnja s vlašću u rješavanju nacionalno-političkih pitanja, čak i onda kad se ta vlast neprijateljski postavljala prema Crkvi.

a potpisala su je 54 istarska svećenika, među njima i tajnik zbora M. Bulešić. U Spomenici se na temelju predočene statistike o nacionalnoj strukturi župa u Porečko-pulskoj, Tršćansko-koparskoj i Riječkoj biskupiji,²⁰ traži da se „SVA ISTRA I SVA JULIJSKA KRAJINA PRIKLJUČE JUGOSLAVIJI“ (istaknuto u originalu, op. a.). Potpisnici također iznose povijesne nepravde koje su Hrvati i Slovenci Julijske Venecije doživjeli u vrijeme talijanske vlasti, kako od državnih tako i od crkvenih struktura, te ističu da je nova vlast osigurala vjerske slobode. Spomenica je stavila naglasak na opravdanost zahtjeva za pridruženjem Julijske Venecije Hrvatskoj u Jugoslaviji, na temelju etničkog sastava stanovništva. Taj zahtjev sad je dobivao na težini jer je iza njega stajalo i katoličko svećenstvo.²¹ U tom smislu Spomenica ne donosi ništa novo što već ranije, u raznim svećeničkim iskazima, nije bilo rečeno. Za novu je vlast veliki plus u očima Međunarodne komisije bio onaj dio Spomenice koji govori da je ta vlast osigurala vjerske slobode kako Hrvatima tako i Talijanima. Time su dovedeni u pitanje navodi istarskih biskupa o ugrožavanju vjerske slobode od strane nove vlasti, a zanjekano je i upozorenje zbora Oblasnom NOO-u u Labinu od 15. veljače 1946. o kršenju vjerskih sloboda u Istri.²² Izjava o zapravo nepostojećim vjerskim slobodama može se razumjeti u kontekstu trenutka u kojem je, u očima svjetske javnosti, trebalo pokazati demokratsko lice nove vlasti, bez obzira na to što to lice u stvarnosti nije bilo takvo. U talijanskom tisku diplomatsko-politički rad hrvatskog i slovenskog svećenstva na pridruženju Julijske Venecije Jugoslaviji okvalificiran je kao „žestoko iredentistički“. Posebno su apostrofirani svećenici Jakob Ukmar, Miroslav Bulešić i Božo Milanović.²³

Biskup Radossi nikako nije bio zadovoljan pristupanjem svećenika njegove biskupije svećeničkoj staleškoj organizaciji, a kada su hrvatski svećenici potpisali spomenutu Spomenicu, Radossi je 30. ožujka 1946. posebnom okružnicom, pod prijetnjom suspenzije, svojim svećenicima zabranio sudjelovanje u radu zbora, „ipso facto incurrenda“ (samim činom sudjelovanja). Kao razloge za ovakav potez navodi da Sveta kongregacija nije ispitala: 1. statut zbora, 2.

20 Na području Tršćansko-koparske biskupije bila je 71 hrvatsko-slovenska župa i samostalna kapelanija, 14 ih je bilo talijanskih, a 9 mješovitih (u mješovite su se računale one u kojima je bilo više od 10 % pripadnika drugog naroda), u Porečko-pulskoj biskupiji bile su 42 hrvatske župe, 7 talijanskih i 11 mješovitih, dok je u Riječkoj biskupiji bilo 19 hrvatskih župa i 3 talijanske. To znači da su u sve tri biskupije bile 132 hrvatsko-slovenske župe ili 75 %, 21 je bila talijanska ili 12 %, a 23 odnosno njih 13 % bile su mješovite. Popis samostalnih župa i kapelanija u Istri. APPB, OF BM.

21 APPB, OF BM, Spomenica Zbora svećenika sv. Pavla za Istru Savezničkoj komisiji za razgraničenje Julijske krajine, Pazin, 12. veljače 1946.

22 Božo MILANOVIĆ, *Istra u 20. stoljeću. Zabilješke i razmišljanja o preživljenom vremenu, 2. knjiga, Rat i oslobođenje*, „Josip Turčinović“ d.o.o., Pazin, 1996., 203-204.

23 *La difesa Adriatica*, maggio 1946. Prema: Sergio GALIMBERI, *Santin: testimonianze dall'archivio privato*, MGS Press, Trst, 1996., 257.

Spomenicu delegacije hrvatskog svećenstva Istre Savezničkoj komisiji.²⁴ (Radossi delegaciju naziva „takozvana – cosidetta“), 3. Protuspomenicu (il contro memoriale)²⁵ iste delegacije jugoslavenskoj vlasti.²⁶

Nije jasno jesu li tajnik Miroslav Bulešić i blagajnik Antun Cukarić podnijeli ostavke i istupili iz zbora prije Okružnice ili neposredno po njenu donošenju. Božo Milanović navodi da su to učinili dan-dva prije biskupove zabrane, dok bi se iz zapisnika, koji je vodio tajnik M. Bulešić (jedini zapisnik uz koji nije naveden datum održavanja), ipak moglo zaključiti da su to učinili nakon donošenja spomenute Okružnice. Dva tjedna nakon biskupove Okružnice Bulešić piše Radossiju kako ga je Okružnica iznenadila („sbalordita“). Spominje svoju ostavku i ostavku A. Cukarića na članstvo u zboru. Smatra da nisu napravili shizmu niti je zbor sekta. Ako ne bude moguće postići dogovor, kaže da će promijeniti biskupiju. Povjerenje koje su svećenici imali u Radossija kao biskupa, iznoseći mu stvari namijenjene isključivo njemu, izgubljeno je jer je on te stvari iznosio izravno potpuno stranim (nepoznatim) osobama.²⁷

Mons. Radossi je 19. travnja 1946. odgovorio na Bulešićevo pismo. Uz izraze zadovoljstva Bulešićevim župničkim radom u Kanfanaru ističe kako ne odobrava ponašanje svećenika članova zbora, a s njime se navodno slaže i dio hrvatskih svećenika. Čudi se da on kao biskup nije dobio statut zbora kao što ga je dobio tršćansko-koparski biskup Santin. Iz kanonskih razloga ne može odobriti rad zbora jer „samo biskup može sazvati kler, ili dekan, ali prema odredbama biskupa“. Unatoč njegovim zabranama došlo je do novog poziva, od strane vlasti, svećenicima za sastanak u Pazinu. U komentaru na Spomenicu, koju uskoro obećava dostaviti svećenicima, pokazat će kako su se i bez Spomenice, na drugi način, mogle spasiti stvari. A kad se stvari šalju u tisak, treba odvagati sve posljedice, prošle i buduće – zaključuje Radossi.²⁸

24 APPB, OF BM, Spomenica Zbora svećenika sv. Pavla za Istru Savezničkoj komisiji za razgraničenje, Pazin, 12. veljače 1946.

25 Protuspomenicom je Radossi nazvao protestno pismo zbora upućeno Oblasnom NOO-u u Labinu 15. veljače 1946., u kojem se navode primjeri „otvorena i bezobzima“ protuvjerskog djelovanja organa nove vlasti. Teško mu je bilo shvatiti kontradikciju između Spomenice i protestnog pisma kad je riječ o vjerskim slobodama. Stvar postaje razumljivija ako se ima na umu da je protestno pismo (Protuspomenica) bilo za unutrašnju upotrebu i bliže je istini, barem kad je riječ o vjerskim slobodama, nego Spomenica, koja je kratkom formulacijom: „Narodna jugoslavenska vlast preputila je potpunu slobodu u crkvenom djelovanju ne samo Hrvatima i Slovencima nego i Talijanima.“ trebala dati kredibilitet novoj vlasti u njenoj diplomatsko-političkoj borbi za priključenje Istre Hrvatskoj. APPB, OF BM, Pismo Zbora svećenika sv. Pavla za Istru Oblasnom NOO-u u Labinu, Pazin, 15. veljače 1946.

26 AP, Kauza, sv. 1, Pisma biskupa Radossija i dr. (1942. – 1947.), Okružnica, br. 365/46, 30. ožujka 1946., 76.

27 AP, Kauza, sv. 1, Pisma biskupa Radossija i dr. (1942. – 1947.), Pismo M. Bulešića biskupu Radossiju, Kanfanar, 13. travnja 1946., 77.

28 AP, Kauza, sv. 1, Pisma biskupa Radossija i dr. (1942. – 1947.), Pismo biskupa Radossija, Pula, 19. travnja 1946., 78.

Znak Radossijeva uvažavanja i prilagodbe novim okolnostima bila je njegova Okružnica od 23. rujna 1946., kojom je odobrio je statut Zbora svećenika sv. Pavla za Istru i dopustio svojim svećenicima „da na način kako je propisano sudjeluju u životu spomenutog Društva“.²⁹ O tome što je utjecalo na promjenu Radossijeva krutog stava prema zboru može se samo nagađati. Izvjesnim se čini ukazivanje tajnika u ostavci zbora Miroslava Bulešića na pozitivnu ulogu koju je zbor za Crkvu u Istri imao i može imati.³⁰ I onda kad se nije slagao s Bulešićem u ocjeni istarskih nacionalno-političkih prilika, kako onih prošlih tako i sadašnjih, na temelju kojih se određivala budućnost Istre, ipak je cijenio njegovu iskrenost i poslušnost svom ordinariju u crkveno-disciplinskim stvarima. I nehotice se nameće pitanje bi li biskup Radossi u tako kratkom vremenu promijenio svoj stav prema zboru da pred sobom nije imao Bulešića kao zagovornika rada i programa zbora.

Kao što je Radossijeva zabrana za određeno vrijeme paralizirala rad zbora, tako je njegova dozvola djelovala poticajno na oživljavanje i puni zamah njegova rada. Riješivši problem s crkvenom i državnom vlašću, zbor se mogao intenzivnije posvetiti vjerskim, ali i širim društvenim pitanjima. I u teškim vremenima borbe za mjesto pod suncem zbor nije gubio iz vida svoju osnovnu zadaću: u vremenima nesklonim Crkvi izboriti što povoljnije uvjete za njezino djelovanje. Međutim kako je nacionalno-politička djelatnost za javnost (medije) zanimljivija, može se steći pogrešan dojam da se rad zbora iscrpljivao na tom području.

Radossijeva Okružnica – odgovor na Spomenicu hrvatskog svećenstva

Radossi je održao obećanje i već 24. travnja 1946. „časnom svećenstvu“ poslao Okružnicu u kojoj se dosta opširno, „nakon pomnijog i mirnog ispitivanja“, osvrnuo na Spomenicu istarskog hrvatskog svećenstva dostavljenu Savezničkoj komisiji 19. ožujka 1946. i objavljenu u mnogim jugoslavenskim novinama. Na početku Okružnice napominje kako, što se njega tiče, nije točan podatak da je apsolutna većina „u duhu“ (spritualmente) potpisala spomenutu Spomenicu. Druga je stvar nacionalni osjećaj – biti Hrvat ili Talijan, što je „doličan osjećaj“ (sentimento doveroso) sa svim pravima naravnim i nadnaravnim. Sam je sklon vjerovati da velika većina „naših svećenika“ ne odobrava način djelovanja izražen Spomenicom. Kao i u navedenom pismu Bulešiću od 19. travnja, iznenađen je time što statut zbora nije dostavljen i njemu. To je, smatra,

29 APPB, OF BM, Biskupski ordinarijat u Poreču, Okružnica br. 324/46., Poreč, 23. IX. 1946.

30 AP, Kauza, sv. 6, Pisma biskupa Radossija i dr. (1942. – 1947.), Pismo M. Bulešića biskupu Radossiju, Baderna, 16. svibnja 1946., 84-89.

tajnik zbora M. Bulešić trebao učiniti ranije pa mu se opravdanje da je ranije podnio ostavku i nije sudjelovao u svećeničkoj delegaciji ne čini prihvatljivim. Jednako mu se čini prozirnim opravdanje da je zbor imao odobrenje tršćansko-koparskog biskupa Antonija Santina, na području čije se biskupije, u Pazinu, nalazilo njegovo sjedište. To bi moglo vrijediti, ističe Radossi, kad bi na osnivačku skupštinu bili pozvani samo svećenici Tršćanske i Koparske biskupije, ali pozvani su i njegovi. K tome Narodni odbor (NO) Kotara Poreč obavještava ga da je za ubiranje kongrue (svećenička primanja) nadležan zbor. U svemu tome Radossi vidi put prema formiranju jedne druge „kvazikurije“ u čijoj će nadležnosti biti i druga crkvena pitanja.³¹ Biskup Radossi još jednom ponavlja da sastanke svećenika, prema kanonskom pravu, može sazvati samo biskup ili dekan, no ni dekan to ne može činiti kako hoće nego prema biskupovim odredbama. Vidjevši da se veoma lako ne poštuju jasne kanonske odredbe, Radossi je donio odluku o suspenziji svećenika koji sudjeluju na sastancima zbora. Smeta ga također pristranost kad je riječ o istini i pravdi. Tako se zaboravlja da su od partizana stradali talijanski svećenici, neki su ubijeni, drugi su morali bježati pred prijetnjama, treći su zatvarani. Ne spominje se zabrana raspačavanja tršćanskog katoličkog tjednika *Vita Nuova*, izrugivanje biskupa i vjerskih obreda, onemogućavanje vjerske asistencije zatvorenicima, cenzura, tj. otvaranje i pregledavanje pošte poslane biskupu.³²

U sljedećoj točki Okružnice Radossi negira talijanizatorsku ulogu Crkve, barem što se tiče vremena otkad se on nalazi na čelu biskupije. U prilog navedenom spominje sljedeće činjenice. U Poreču u sjemeništu od početka je uvedeno poučavanje hrvatskog jezika, u hrvatskim župama ne samo da nisu ukinute propovijedi na hrvatskom nego su uvedene u još neke župe (Kaštelir, Funtana), a u Fuškulin je umjesto talijanskog svećenika Antonija Rampazze došao hrvatski svećenik Mirko Kolić, on je kao biskup osobno iz Trsta donio katekizam Ivana Pavića tiskan na hrvatskom jeziku i na kraju je pomogao otvaranju sjemeništa u Pazinu. Tamo je poslao 19 svojih sjemeništara iz sjemeništa u Poreču i snosio troškove njihova uzdržavanja.

Na kraju se Radossi osvrnuo na tvrdnje zbora da je nakon nepodnošljiva stanja u vrijeme talijanske vlasti nova, jugoslavenska, vlast osigurala slobodu vjere. Čudi se da nijednom riječju to nikad nije opovrgnuto pa ispada da nije bilo oduzimanja crkvenih posjeda, progona svećenika, napada na biskupe itd. I sve je to činio jedan režim ideološki potpuno suprotan Crkvi, pa je pristajanje

31 AP, Kauza, sv. 6, Pisma biskupa Radossija i drugih (1942. – 1947.), Okružnica (Lettera circolare), br. 30/6, Pula, 24. travnja 1946., 79.

32 Isto, 79-80.

i podrška svećenika takvom režimu utoliko čudnija te kod vjernika izaziva sablazan.³³

Bulešićev osvrt na Radossijevu Okružnicu

Ni mjesec dana nakon biskupove Okružnice Bulešić se podužim pismom biskupu osvrnuo na neke tvrdnje iznesene u Okružnici. Ako ga je Okružnica od 30. ožujka 1946. „iznenadila“, ova ga je „zbunila i razočarala“ iznijevši na vidjelo svu dubinu neslaganja između biskupa i njegovih svećenika. Čudi se da biskup ne gleda „krutu stvarnost“ nego u svemu vidi „diplomaciju i lukavstvo“. Zato želi po savjesti, kao kršćanin i svećenik, iznijeti ono što je osjetio čitajući Okružnicu.³⁴

Smatra da se biskup previše bavi Zborom sv. Pavla i njegovom delegacijom koja je predala Spomenicu Savezničkoj komisiji. Delegacija je bila najzgodnija forma da se to obavi, a da i nije bilo svećeničkog staleškog društva, Spomenica bi jednako bila dostavljena Komisiji. U potvrdu navedenog Bulešić navodi Memorandum istarskog hrvatskog svećenstva predan Savezničkoj komandi 20. srpnja 1945., znači prije nego je osnovan zbor.³⁵

Što se tiče primjedbe da su tvrdnje u Spomenici djelomične i zato manjkave s obzirom na istinu i pravdu, Bulešiću se čini da nije istinita. Naime svećenici su u Spomenici htjeli samo potvrditi da nipošto ne žele po drugi put doći pod talijansku vlast. A o ugrozama vjerskih sloboda od strane nove vlasti i protuvjerskoj propagandi istarski je kler, to zna i biskup, nadležnima iznio svoje mišljenje. Možda je trebao nadodati i nepravde koje su učinili talijanski kler i zakoniti poglavari. No to nije učinjeno da se ne bi izazvala sablazan. Bulešić se čudi da biskup u Okružnici uspoređuje progone hrvatskog klera ranije (u vrijeme fašizma, op. a.) s onima talijanskog kasnije (u doba uspostave komunističke vlast, op. a.).

Prema Bulešiću hrvatski su svećenici bili proganjani samo zato što su obavljali svoju dužnost – govorili su, propovijedali i poučavali na hrvatskom jeziku. Druga je stvar s talijanskim svećenicima – oni su morali bježati zbog toga što su imali „nečistu savjest“. Svećenici Angelo Tarticchio³⁶ i Kazimir Paić³⁷ ubijeni

33 Isto, 80.

34 AP, Kauza, sv. 6, Pisma biskupa Radossija i drugih (1942. – 1947.), Pismo Miroslava Bulešića biskupu Raffaelu Radossiju, Baderna, 16. svibnja 1946., 84.

35 Na istom mjestu.

36 Angelo Tarticchio (Galižana, 1906. – Lindar, 1943.) u predratnim i ratnim godinama župnik u Rovinjskom Selu. Poslije kapitulacije Italije 8. rujna 1943. partizani su ga uhitili i odveli u pazinski Kaštel, gdje je osuđen na smrt, pod optužbom da je surađivao s OVRA-om, fašističkom tajnom policijom. Strijeljan je i bačen u jamu na Lindaršćini. Nasuprot ovom partizanskom narativu Tarticchio je u očima svojih sunarodnjaka iz rodne Galižane jedan od znamenitijih Galižanaca, ubijen iz mržnje prema vjeri. S. TROGRLIĆ, *Odnos Katoličke crkve u Istri*, 99.

37 Kazimir Paić (Sveti Ivan od Šterne, 1911. – Gorizia, 1945.) nakon kapitulacije Italije aktivno je sudjelovao u NOP-u. U listopadu 1943. uhitili su ga Nijemci i odlučili ga deportirati u neki od njemačkih logora. Spasio ga je

su, nastavlja Bulešić, ne iz mržnje prema vjeri ili zato što su obojica bili Talijani, jer „u oba slučaja razlozi smrti potpuno izlaze iz područja vjerskog progona i mržnje prema talijanskoj naciji.“³⁸ Iako ne navodi uzroke njihova ubojstva, može se pretpostaviti da je smatrao kako je razlog njihova stradanja bilo njihovo političko djelovanje na crti podrške fašističkom režimu. U ocjeni ubojstva svećenika Tarticchia i Paica te progona talijanskih svećenika, njihova odlaska zbog nečiste savjesti i strahota fojbi (jama), u kojima su završili mnogi samo zato što se nisu slagali s poslijeratnim komunističkim režimom, valja napomenuti da je Bulešić na trenutak prihvatio službenu političku ocjenu koja je u isti koš stavila sve talijanske svećenike svrstavajući ih, skupa s njihovim biskupima, u narodne neprijatelje i sluge fašističkog režima. Dakako, radilo se o političkoj (dis)kvalifikaciji koju nisu puno zanimale činjenice. Tako je Hrvat Paic pretvoren u Talijana, sve da bi se osnažila slika o „protunarodnom radu“ talijanskih svećenika.

Prema Bulešićevu pisanju, dio talijanskih svećenika morao je bježati jer nisu obavljali svoju dužnost. Godinama su živjeli među Hrvatima a da nisu naučili hrvatski jezik. Neki su dobivali pomoć od talijanske vlade jer su joj pomagali u asimilaciji i denacionalizaciji „inorodnog“ stanovništva u tek „oslobođenim zemljama.“ Kao one koji su djelovali na tragu talijanske protuhrvatske politike navodi svog prethodnika Giacoma Filippija, njegov dolazak u Badernu osigurali su fašisti; Agapito Agapito, kancelar biskupije i porečki dekan, jednom je prilikom izjavio kako ne želi slavenske svećenike u svom dekanatu, a pok. don Marco Zelco pripadao je kliki fašista u Kanfanaru. Unatoč svemu, nikad nisu poduzete ozbiljne mjere i prijetnje (od strane biskupije, op. a.) prema talijanskom kleru da nauči hrvatski jezik – jezik većine svojih vjernika. Kad se govori o strahotama fojbi (jama), zaboravlja se da je ovaj narod godinama bio preziran, očekivao je od svećenika jednu riječ svjetla i putokaza. Nije se vodilo računa o njihovim pravima. Bulešić se pita zar bi se vodilo računa o tome kad bi po drugi put došla talijanska vlast.³⁹

Misionari pak, ističe Bulešić, koji idu kod afričkih plemena, najprije nauče njihov jezik, pa zar to isto nije trebalo učiniti i u Istri. Čine mu se smiješnim nastupi nekih svećenika koji su običavali reći: Rado bih propovijedao na vašem jeziku, ali ga ne poznajem. Kao da se nije znalo, već u sjemeništu, koje će biti područje njihova apostolata. Veći grijeh od sjemeništaraca, mladih i zavedenih

biskup Radossi i sklonio ga u franjevački samostan u Padovi. U svibnju 1944. svojevolumeno napušta Padovu, dolazi u Trst i prijavljuje se za domobranskog kapelana. Krajem svibnja 1945. njegova je jedinica krenula prema Austriji s nakanom da se preda saveznicima. Slovenski partizani iznenadili su bjegunce na spavanju kod Šempetra kod Gorice, razoružali ih i strijeljali. I. GRAH, *Udarit ću pastira*, 17.

38 AP, Kauza, sv. 1, Pisma biskupa Radossija i drugih (1942. – 1947.), Pismo Miroslava Bulešića biskupu Raffaelu Radossiju, Baderna, 16. svibnja 1946., 84-85.

39 Isto, 84-85.

idejama nacionalizma, imaju poglavari koji se u talijanskim sjemeništima nisu brinuli o učenju hrvatskog jezika, čak ni na dobrovoljnoj osnovi. U Kaštelir i Funtanu postavljen je hrvatski svećenik samo zato što su jedino dvojica hrvatskih svećenika bila na raspolaganju. Na drugim župama, kao u Poreču, Puli, Vodnjanu, Labinu, Raši, nije uvedena propovijed na hrvatskom jeziku iako velik broj vjernika ovih župa ima potrebu za tim i tražili su to.⁴⁰

Posebna su priča nepravde učinjene Hrvatima u sjemeništima. Dakako, Bulešić se posebno sjeća tih nepravdi u koparskom sjemeništu, u kojemu je proveo osam godina. Kaže da su „slavenski“ (hrvatski i slovenski) sjemeništarci mogli razgovarati na materinskom jeziku samo ako su bila dvojica, u protivnom, ako ih je bilo više, morali su govoriti talijanski. Jedno je vrijeme vrijedila „svečana zabrana“ upotrebe drugog jezika, kako unutar tako i izvan sjemeništa, u šetnji, osim talijanskog. Rektor Giorgio Bruni, član PNF-a, to je slikovito objasnio: „kako u sakristiji tako i izvan sakristije“. Bilo je zabranjeno čitati knjige na hrvatskom jeziku. Ako je neki sjemeništarac kod oblačenja talara na spomen-sličice stavio hrvatski tekst, to je smatrano političkim činom. Knjižnica s hrvatskim knjigama uvijek je zatvorena. Odvojeno poučavanje hrvatskog jezika za Hrvate i Talijane, kako bi to više koristilo i jednima i drugima, nikad nije odobreno. Đacima liceja koji su obukli talar, ako su ga preko praznika oblačili na slavenski način, prijetilo se otpuštanjem iz sjemeništa.⁴¹

Bulešić zamjera biskupu što je druga sjemeništa u Italiji, kamo je poslao neke svoje sjemeništarce, posjetio dok to nije učinio s onima u Pazinu. Na kraju zahvalnost i poštovanje koje se duguje biskupu za njegovo zauzimanje kod vlasti i spašavanje nekih svećenika, nikako ne znači dijeliti i političke stavove s biskupom. Svećenici podržavaju biskupov stav o potrebi češćih kontakata između njega i svećenika te održavanju plenarne sjednice cjelokupnog biskupijskog svećenstva samo da osobni susreti budu u četiri oka, bez prisutnosti biskupova tajnika ili nekog drugog. Isto vrijedi i za dopisivanje.⁴²

Jasno izraženo neslaganje mladog svećenika Bulešića s njegovim ordinarijem možda je narušilo, ali nije uništilo povjerenje ordinarija prema Bulešiću. O tome svjedoči i podatak da ga je 4. prosinca 1946. imenovao biskupovim delegatom pri vlasti za stvari koje treba rješavati u odnosima između biskupije i vlasti. Biskup Radossi naveo je kao goruće pitanje pitanje crkvenih posjeda. U tom je smislu tražio da mu svi župnici dostave stanje župničkih i crkvenih beneficija (posjeda) kako bi se svaki pojedinačan slučaj mogao predstaviti predstavnicima

40 Isto, 86.

41 Na istome mjestu.

42 Isto, 87.

vlasti. Sve je to potrebno kako bi se zaštitila stvarna prava biskupije. Bulešić je, prema riječima samog Radossija, trebao biti neka vrsta referenta koji će izravno komunicirati s biskupom i njegove prijedloge dostavljati državnim vlastima. Dekret imenovanja Radossi završava nadajući se da će se dobrohotnošću ostvariti ono što pripada po pravu.⁴³ U Okružnici svim svećenicima, biskupijskim i redovničkim, od 9. prosinca smatra da će zaduženje povjerenom Bulešiću dati mu odgovarajući autoritet u rješavanju prijepornih pitanja proizišlih iz Zakona o agrarnoj reformi.⁴⁴ Na taj je način javno obznanjena i potvrđena don Mirina služba biskupova povjerenika za odnose s vlašću.

Zaključak

U složenim ratnim i poratnim vremenima odnos porečkog i pulskog biskupa Radossija i njegova svećenika Miroslava Bulešića opterećen je, u prvom redu, njihovim nacionalno-kulturnim identitetom i životnim iskustvom. Radossi je talijanizirani Hrvat pod snažnim utjecajem talijanskog liberalnog stereotipa o slavenskom „popu politikantu“ koji bez razloga u mirnu istarsku sredinu unosi nacionalne podjele i sukobe. Zbog toga mu je bilo teško shvatiti da su njegovi slavenski (hrvatski i slovenski) svećenici listom podržali sjedinjenje Istre s maticom Hrvatskom i da su se bez njegova odobrenja organizirali u stalešku organizaciju Zbor svećenika sv. Pavla u Istri preko kojeg, uz borbu za vjerske slobode, nastoje pomoći jugoslavenskoj vlasti u diplomatsko-političkoj borbi za sjedinjenje Istre s Hrvatskom. Dva su razloga Radossijeva neshvaćanja i neprihvatanja „ponašanja“ svojih „slavenskih“ svećenika: nacionalni i ideološki. Kao Talijanu teško mu je bilo zamisliti Istru izvan Italije, a budući da su se na čelu jugoslavenske države nalazili komunisti, protivnici vjere općenito, posebno u njezinu katoličkom izričaju, smatrao je da se od te vlasti trebaju distancirati vjernici, a posebno klerici.

U aktivnostima hrvatskog svećenstva prepoznatljivu ulogu ima Miroslav Bulešić, tajnik svećeničkog staleškog društva. Sam pak Bulešić, kao nacionalno svjesni Hrvat, prošavši iskustvo nastojanja talijanske države da eliminiira sve hrvatsko, u što se nerijetko uključio talijanski kler i biskupska kurija, smatrao je da po savjesti treba podržati opravdane nacionalne težnje svojih sunarodnjaka. Zbog straha da bi ostanak Istre pod talijanskom vlašću mogao ugroziti sam opstanak Hrvata radije se priklonio komunističkoj Jugoslaviji nego katoličkoj

43 AP, Kauza, sv. 1, Osobni dokumenti Miroslava Bulešića, Biskupski ordinarijat Poreč i Pula, br. 1408/46, Poreč, 4. prosinca 1946., 62.

44 AP, Kauza, sv. 1, Pisma biskupa mons. Radossija i dr. (1942. – 1947.), Biskupska kurija Poreč i Pula, Okružnica, br. 1433/46, Poreč, 9. prosinca 1946., 89.

Italiji. Neslaganja s biskupom Radossijem nisu se odnosila na dogmatsko-teološka ili crkveno-disciplinska pitanja nego na nacionalna, dnevno-politička. Kad je biskup Radossi zabranio rad Zbora svećenika sv. Pavla, Bulešić je odmah napustio udruženje, poslušan svome biskupu. Kasnije je i sam Radossi vidio da zbor nastoji ostati unutar crkvene discipline i osigurati Crkvi u Istri slobodu djelovanja, pa je povukao zabranu i odobrio rad zbora. Na evoluciju Radossijeva stava sigurno je utjecalo i zauzimanje Miroslava Bulešića. I kad se nisu slagali oko nekih tekućih nacionalno-političkih pitanja, i Radossi i Bulešić zadržali su poštovanje jedan prema drugome. Zato u najmanju ruku čude Radossijeve riječi, istina rečene deset godina nakon odlaska iz Istre, da Bulešić nije imao poštovanje prema njemu kao biskupu koje se očekuje od katoličkog svećenika. Ono se može razumjeti jedino u kontekstu Radossijevih trauma koje je osobno doživio zbog napada i progona komunističke vlasti, ali i zbog razočaranosti što je, zahvaljujući ogromnom doprinosu istarskih hrvatskih svećenika, Istra priključena matici Hrvatskoj.

Radossijev i Bulešićev prikaz nedavne i suvremene istarske društvene, nacionalno-političke i crkveno-vjerske prošlosti, u kojoj obojica traže opravdanje za svoje recentne postupke, dva su klasična suprotstavljena nacionalna narativa – hrvatski i talijanski. I jedan i drugi uvjetovani su, u prvom redu, nacionalnom pripadnošću i političkom vizijom budućnosti Istre njihovih autora, ali i pritiskom sadašnjeg trenutka u kojem se rješavaju sudbinska pitanja hrvatsko-talijanskih odnosa. Arbitraža povjesničara iz današnje perspektive i s iskustvom koje nisu imali ni jedan ni drugi bila bi u najmanju ruku nekorektna. Dijalog koji je mogla otvoriti Okružnica i Bulešićev osvrt na nju, nikad nije ostvaren zbog poratne situacije u kojoj je riječ dijalog bila proskribirana. Bez preuzetosti usudio bih se postaviti pitanje može li i za današnju situaciju Radossijevo i Bulešićevo neslaganje poslužiti kao put za izgradnju pomirbe istarskih Hrvata i Talijana. U protivnom prijeti opasnost od ostanka na pozicijama mi ili oni, pri čemu su oni uvijek krivci, a mi pravednici.

RELATIONS BETWEEN THE BISHOP OF POREČ AND PULA MSGR. RAFFAELE RADOSSI AND HIS PRIEST MIROSLAV BULEŠIĆ (1943 – 1946)

Summary

Relations between the Bishop of Poreč and Pula, Raffaele Radossi, and his priest Miroslav Bulešić, between the priest's ordination in 1943 and the end of the war in 1945, remain at the usual courteous level. The Bishop respects the zeal, fervour and devotion of the newly ordained priest, who treats the Bishop with due respect and obedience, although the Bishop's favoritism of Italian priests has been noticed. The correspondence between the Bishop and Miroslav Bulešić during 1945-1946 reveals the causes of misunderstandings: the political destiny of Istria. Bulešić advocates the unification of Istria with Croatia, in Yugoslavia, because he feared that the staying of Istria in Italy would jeopardize the national survival of Croats and Slovenes, while the Bishop did not see this danger, moreover he claimed that within Church structures there had been no efforts of Italianization. On the other hand, he could not believe that his priests were willing to cooperate with the Communists, ideological and other opponents of the Church, in the realization of some national goals.

Keywords: Raffaele Radossi, Miroslav Bulešić, Relationship, Respect, Disagreement.